

BURSA'DA ZAMAN

BURSA BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ'NİN KÜLTÜR HİZMETİDİR.

USTA'NIN GÖZÜNDEN BURSA >>576

BURSA'DA ZAMAN : SAYI 18

İÇİNDEKİLER

- S4 Bursa'nın Yeryüzü Cenneti Yaylaları / Nilay - Yasin İLCEBAY
- S14 Bursa'nın Kültür Tarihini Aydınlatanlar - 2 Kamil KEPECİOĞLU / Prof. Dr. Mustafa KARA
- S20 Sığınma Evi / Metin Önal MENGÜŞOĞLU
- S24 Bursa'nın Mağaraları / Attila ÜLGEN
- S30 Görsel Şölen; Balıca Mağarası / Saffet YILMAZ
- S34 Adım Adım Bursa / Feridun BAYKARA
- S38 Burfaş'ın Kalitesine Uluslararası Tescil
- S40 İspanya'da Bir Hafta Sonu / Saffet YILMAZ
- S46 Birinci Ekümenik Konsil İznik Gölü'ndeki Bazilikada Mı Toplandı? / Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN
- S52 Sahne Senin, Bursa / Ahmet ERDÖNMEZ
- S54 Çarşılar Kendi Kurallarını Koyuyor / Saffet YILMAZ

s4

s40

s48

s62

s78

- S58 Bosna'daki Ölüm Kampları / *Mustafa SEVİNÇ*
- S62 Bursa Zindanı / *Dr. İbrahim YILMAZ*
- S66 Bursa Zindanı Restorasyonu / *Mahmut SABUNCUOĞLU*
- S70 Bursa, Gayrimenkulde Dünya Devleri Arasında
- S76 Nasıl Bursalı Oldum? / *İzzet KERİBAR*
- S80 Geleneksel Türk Okçuluğu / *Ertan TAŞKIN*
- S86 Zamanın Yorgun Tanıkları; Gelinlikçiler ve Sahafklar Çarşıları / *Rahmi DEDE*
- S90 Bursa'da Okul Müzeler; Hamidiye Sanayi Mektebi / *Ahmet Ö. ERDÖNMEZ*
- S84 Bursa'nın Ressamı; Şefik Bursalı / *Yrd. Doç. Dr. Alaattin DİKMEN*
- S100 Bursa Fotoğraf Yarışması

Prof. Dr. Mustafa ŞAHİN

BİRİNCİ EKÜMENİK KONSİL İZNIK GÖLÜ'NDEKİ BAZİLİKADA MI TOPLANDI?

Bilindiği gibi, birinci İznik Konsili, M.S. 325 yılında İmparator Konstantin tarafından Roma İmparatorluğu'nda resmî din olacak Hıristiyanlığın içerisinde tartışılan bazı konuları netleştirmek amacı ile toplanmıştır. İznik'te toplanan kilise önderlerinin büyük çoğunluğu İsa'nın gerçek Tanrı olduğu fikrini pekiştirdiler. Konsilde onaylanan "İznik İnanç Bildirisi" bugüne kadar Katolik, Ortodoks ve Protestan Kiliselerinin ortak olarak kabul ettiği metinlerdendir. Dolayısı ile Hıristiyanlık dininin en büyük mezhepleri tarafından, diğer bir ifade ile Doğu ve Batı tarafından ortaklaşa tanınan çok önemli bir toplantıdır. Toplantının yapıldığı yer tartışılan bir konu olsa da, genel inanış, I. Konstantin'in bazilikanın da yer aldığı sarayı olduğu yönündedir. Hatırlanacağı gibi, söz konusu sarayın yerini bulmak üzere Bursa Valiliği'nin öncülüğünde 22-23 Mayıs 2010 tarihlerinde İznik'te bir çalıştay düzenlenmiş ancak belli bir sonuca ulaşamamıştı.

■ İznik Gölü'nde 2014 yılında tarafımızdan keşfedilen ve Amerika Birleşik Devleti Arkeoloji Enstitüsü tarafından yayınlanmakta olan "Archaeology" isimli dergi tarafından 2014 yılının en önemli 10 büyük keşfi arasında gösterilen bazilika kalıntısında, Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın izni ile Uludağ Üniversitesi adına 2015 yılının Haziran-Ağustos ayları arasında sualtı yüzey araştırması yapılmıştır. Sonrasında ise Kasım-Aralık aylarında İznik Müze Müdürlüğü'nün başkanlığında ve Uludağ Üniversitesi adına bilimsel danışmanlığımızda sualtı arkeolojik kazılarına başlanmıştır. Hem sualtı yüzey araştırması hem de kazılar Bursa Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile yapılmıştır. Sualtı arkeolojik kazılarına 2016 yılında da aralıksız devam edilecektir.

Sualtıdaki kalıntıyı ilk tespit ettiğimizde; Bursa'da Zaman'ın 9. sayısı, Şehrengiz'in 47. sayısı, Atlas'ın 252. sayısı, Aktüel Arkeoloji'nin 38. sayısı ve Deniz Magazin'in 39. sayısı gibi farklı dergilerde tanıtım yazılarımız yayınlandı. Bu yayınlarda, doğu batı istikametinde uzanan ve üç nefli bulunan bazilikal kilisenin Aziz Neophitos'a adanmış olabileceği ile sürüldü.

Konuyu daha iyi anlamak için Aziz Neophitos ile ilgili o günlerde yazdıklarımızı kısaca hatırlamakta fayda vardır. Bilindiği gibi, Roma imparatorları Decius (249-251) ve Diokle-

tianus'un (284-305) Hıristiyanlara zulüm yaptığı yıllarda, Nikaia'da yaşayan Hıristiyanlar da bu kıyımlardan nasibini almıştır. İnancından vazgeçmediği için din uğruna şehit edilen (Martyr) Hıristiyanlardan birisi de Aziz Neophytos'tur¹. Aslında, Hıristiyan bir ailenin çocuğu olarak Bithynia Olymposu'nda dünyaya geldiği bilinen Neophytos, kutsal bir kişi olduğunu daha çocukluk çağlarında gösterdiği çeşitli mucizeler ile belli etmiştir. Henüz 9 yaşlarında iken, kendisine görünen güvercini dağdaki (Olympos/Uludağ) mağaraya kadar takip etmiş ve mağarada yaşayan vahşi hayvanları (inançlarına göre ayları)

kovarak 16 yaşına kadar burada inzivaya çekilmiştir. Daha sonra rüyasında kendisine gözükken Tanrı'nın buyruğu üzerine Nikaia/İznik'e gelmiş ve o büyük zulüm zamanlarında Hıristiyan olduğunu açıkça ifşa etmiştir. Bu yüzden yakalanıp inancından vazgeçmesi istenmiştir. Kabul etmediği için bir ağaca asılıp kırbaçlanmış, demir çengeller ile derisi yırtılmış, aç vahşi hayvanlar arasına bırakılmıştır. Ancak zarar veremedikleri anlaşılınca kızgın fırına atılıp orada 3 gün bekletilmiştir. Bundan da sonuç alınamayınca, en nihayetinde kentin göl tarafındaki surlarının dışında, gölün sahili ile surlar arasındaki bir yerde

Aziz Neophytos'un işkence ve şehit edilmesini gösteren minyatür

¹ St. Neophytos, Baltimore, Walters Art Gallery Ms. W. 521, fol. 200r. Walters İmparatorluk Menologion'u, Ocak Ayı Bizans Azizleri Yortusunu miyatürler ile ele alan bir yazmadır. Minyatürlü el yazması, 11. Yüzyılın ikinci çeyreğinde Konstantinopolis'te yapılmıştır. II. Basileus Menologionu'ndan beş yıl sonra yapıldığı kabul edilmektedir.

Minyatürde, sakalsız, kısa kıvrık saçlı toy bir delikanlı olan Neophytos, bir yanda tarafından sopayla darp edilmektedir. Azizin sağ omuzundan kanlar akmakta, dizinin altından yerlere kanlar yayılmaktadır. İşkenceci mavi kısa bir tunik giymiştir. Neophytos uzun, desensiz kahverengi bir tunikle haleli olarak gösterilmiştir.

Birinci Konsil Toplantısının Resmedildiği Fresk ve Detay.

imparatorluk askerleri tarafından mızrak ve kılıç darbeleri ile parçalanarak şehit edilmiştir (M.S. 304 yada 305 yılı). Öldürüldüğü yerde gömülen Neophytos'un mezarının bulunduğu alana daha sonradan bir kilise inşa edilmiştir. Bundan dolayı ilk keşfettiğimizde yapıyı, kalıntı her ne kadar günümüzde sualtında olsa da, sur duvarlarının dışında ve göl kıyısındaki konumu nedeniyle, Aziz Neophytos Kilisesi

olarak nitelendirmiştik. Bu önerimiz herhangi bir belge olmasa da otoriteler arasında kabul görmüştür.

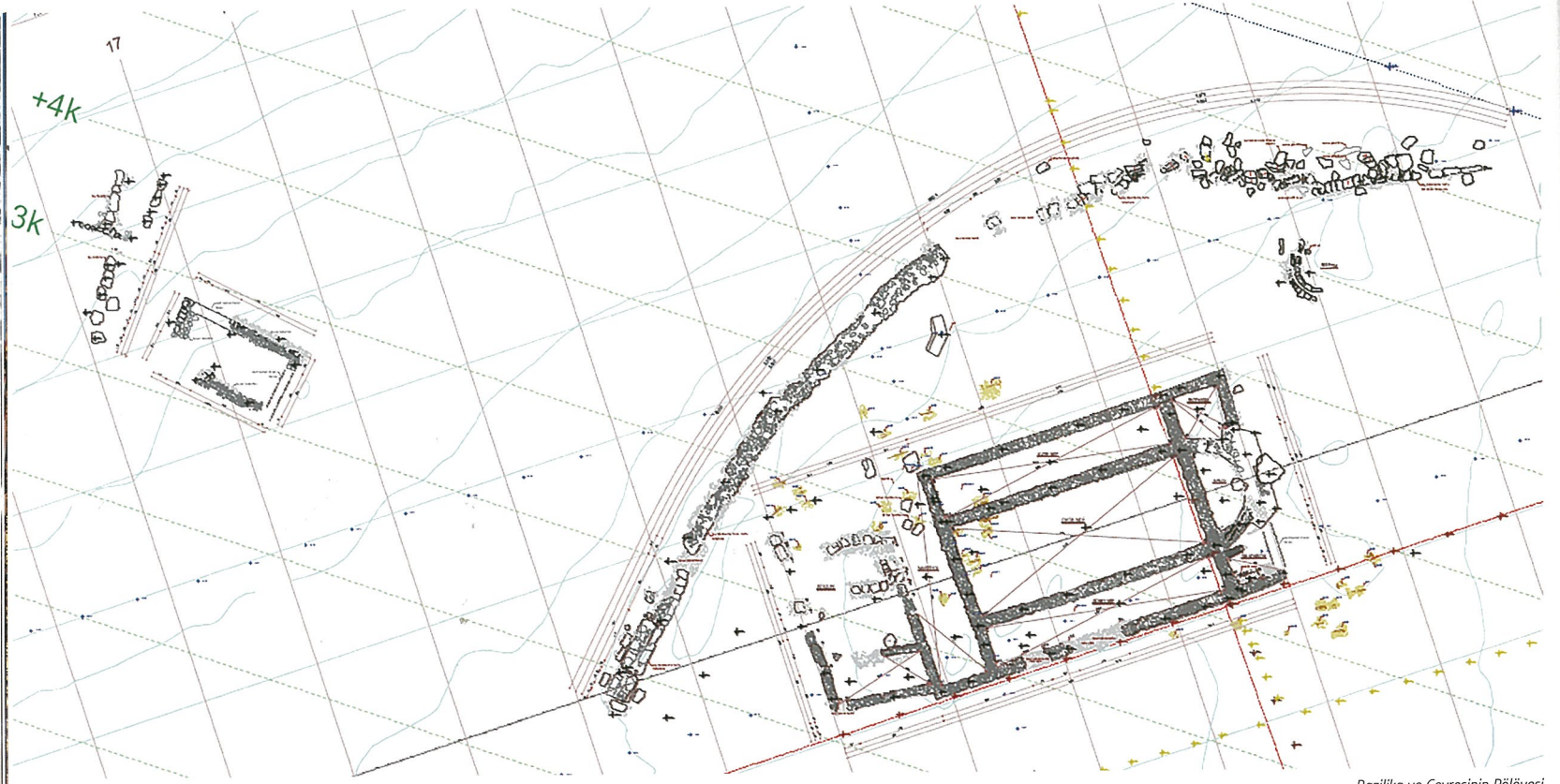
Kaynaklarda bahsedilmesine rağmen yerini tam olarak bilemediğimiz İznik'in diğer önemli bir yapısı, I. Ekümenik Konsil'in toplandığı binadır. Burasının I. Konstantin'in bazilikasının da yer aldığı Saray olduğunu iddia edenler bulunmaktadır. Bu sarayın lokasyonu konusunda farklı görüşler vardır. Örneğin A. Bryer, Konstantin Sarayı ve Bazilikasının yerini göl kıyısı ile sur duvarları arasına lokalize etmek istemektedir. Bu durumda sualtındaki kalıntılar Bryer'in işaret ettiği Saray'ın Bazilikası'na ait olabilir mi?

Vatikan Müzesi'nin bölümlerinden birisi olan Sistina Şapeli'nde (Cappella Sistina) yer alan fresklerden birisinde İznik'te M.S. 325 yılında toplanan 1. Konsil resmedilmiştir.

1590 yılına tarihlenen söz konusu fresk üzerinde konsil toplantısı, toplantının yapıldığı yapı ile birlikte resmedilmiştir. Resim alanının sol köşesinde betimlenen dış mekan görüntüsü konumuz açısından oldukça önem arz etmektedir.

Pencereden gösterilen manzarada göl ve şehir surları görülmektedir. Gölün kenarından şehre doğru ilerleyen bir yol ve üzerinde o dönemin nakliye araçları bile seçilebilmektedir. Surlar üzerinde yer alan kule yapısı aslında İznik surlarına yabancıdır. Büyük kule, görüntü itibarıyla Roma'daki Hadrian Mozoleumu'nu hatırlatmaktadır. Bunun nedeni freski yapan ressamın İznik'i görmemesi ve dış mekanı tamamen hayali olarak betimlemesi olmalıdır. Ancak, toplantının yapıldığı yapının yeri olarak sur duvarlarının dışı ve gölün kenarının gösterilmesi önemlidir. Muhtemelen ressam okuduğu bir kaynaktan hareket ederek özellikle yapının konumunu vurgulamak istemiştir. Bu nedenle toplantının yapıldığı yapı sur duvarlarının dışında ve İznik Gölü'nün kıyısında gösterilmiş olmalıdır. Bu tanım İznik Gölü'nde kazısına başladığımız yapıyı akla getirmektedir. Acaba, I. Konsil'in toplandığı Senato Sarayı'nın Bazilikası burası mıydı?

Bazilika ve Çevresinin Rölövesi

Böylece bazilika yapısı için alternatifler sayı olarak artmaya başlamıştır. Yapının ne olabileceği sorularına cevap bulmak için başlattığımız sualtı yüzey araştırma ve kazılarının en beklenmedik keşfi, bazilikanın içinde ve etrafında yer alan çok sayıda mezar olmuştur.

Mezarlardan 36 adedinin tespit çalışmaları tamamlanmıştır: bunlardan 5 tanesi atriumda, 6 tanesi nartexte, 6 tanesi orta nefte ve birisi kuzey nefte olmak üzere toplam 18 tanesi bazilikanın içerisinde yer almaktadır. Mezarlar, doğu-batı istikametinde uzanmaktadır. Başlar batı, ayaklar doğu yöne bakmaktadır.

Taş veya pişmiş toprak levhalarla semer dam veya kemer şeklinde kapatılan mezarlar bozulmadan günümüze kadar ulaşmıştır. Mezarların genellikle yan yüzeyleri levha şeklindeki çatı kiremitleri ile sınırlanmıştır, mezar taşı olarak pitos kırıkları veya kalın cidarlı kaba pişmiş toprak seramik parçaları kullanılmıştır. Mezar boyları ortalama 2 metre olarak ölçülmüştür. Bunun yanı sıra çocuk mezarı olabilecek daha küçük mezarlar da bulunmaktadır. Bu mezarlar, kilisenin yıkılmasından sonra da bu mekanın kutsal kabul edildiğini, diğer bir ifade ile dini açıdan çok önemli bir mekan olduğunu göstermektedir.

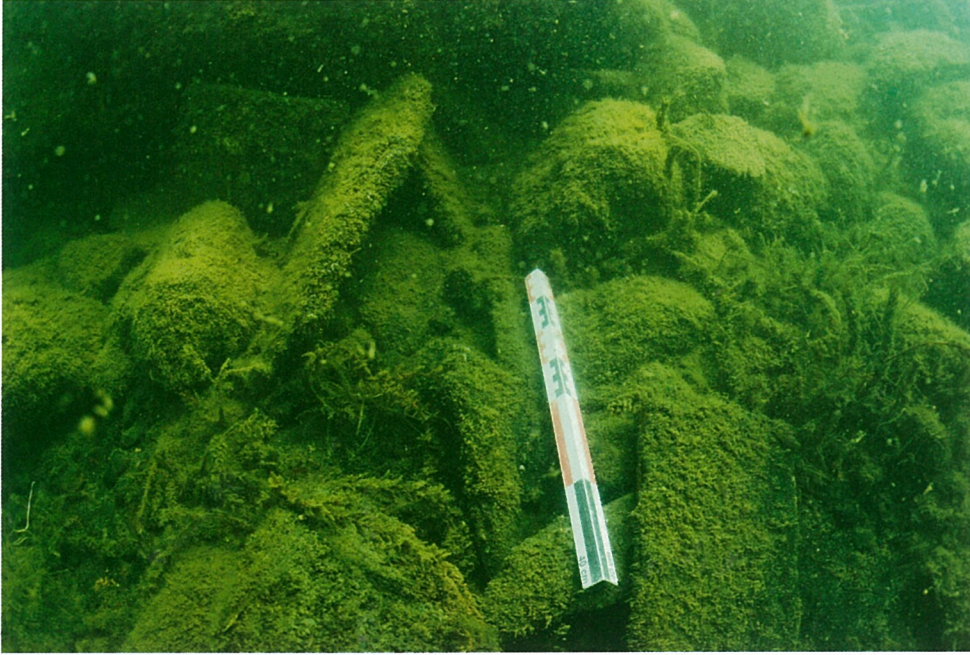
Kıydan yaklaşık 50 metre uzakta, doğu batı istikametinde uzanan üç nefli yapı kalıntısının dıştan dışa toplam uzunluğu 41,32 metre, genişliği ise 18,61 metredir. Orta nefin uzunluğu 20,03 metre, genişliği 7,95 metredir. Yan neflerden kuzeydeki 3,32 metre, güney nef ise 3,15 metredir. Bu ölçüme göre güney nef kuzeye göre biraz daha dardır. Duvar kalınlıkları da ortalama 1 metredir. Yapının doğusunda yer alan apsinin çapı 6,85 metredir.

Apsisin güneyinde yer alan ve diakonikon olduğunu düşündüğümüz bölümde 1,97 metre uzunluğunda, 0,70 metre genişliğinde bir lahit yer almaktadır; ölçülebilen derinliği 0,30

Bir mezar içerisinde tespit edilen kafatası

Mezarlardan Bir Örnek

metredir. Lahidin kuzey uzun bölümü parapet bloklarının birleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Birleşme yeri iç bölümden sıvanarak kapatılmıştır. Diğer bir ifade ile lahit yekpare mermer blok olarak değil de, parçaların birleştirilmesi ile tamamlanmıştır.

Sonuç olarak Hıristiyanlık dininde büyük mezheplerin tanıdığı I. Konsil'in toplandığı yapının yeri günümüzde hala gizemini korumaktadır. Kazılarına devam ettiğimiz bazilika kalıntısının Konstantin Sarayı'na ait olabileceğini de artık göz önünde bulundurmaya başladık. Eğer bu hipotezimiz belgelenebilirse, Hıristiyanlık dininde büyük mezheplerin tamamının tanıdığı çok önemli bir yapıyı inanç turizmine kazandırmış olacağız.

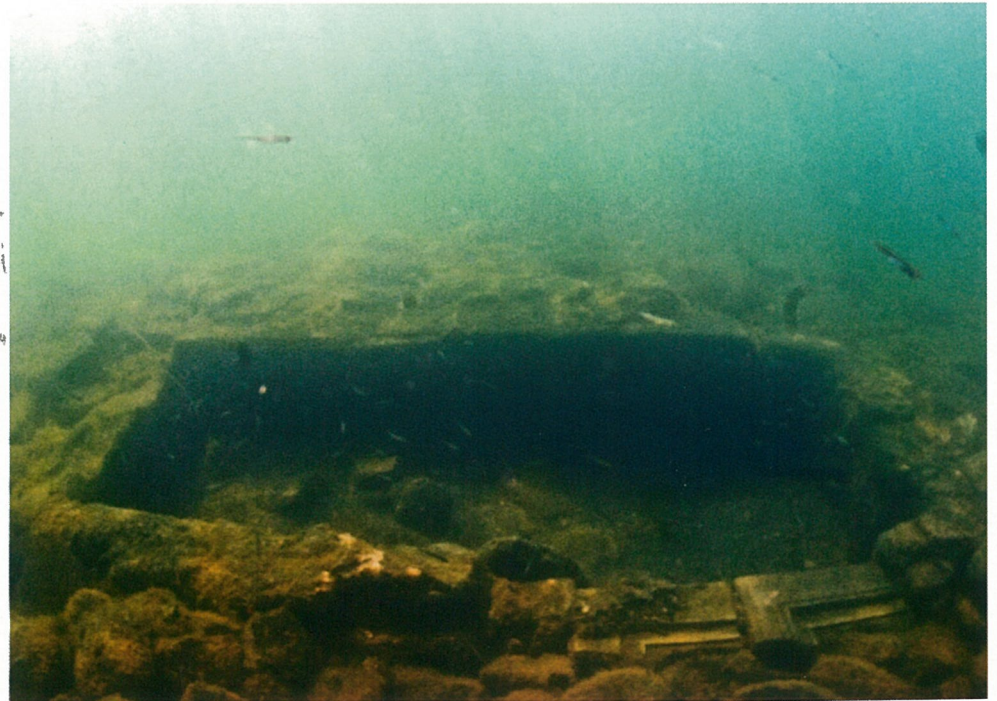
TEŞEKKÜR

Sualtı yüzey araştırması ve kazılarına izin veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na teşekkür etmeyi bir borç biliriz. Kazı Başkanlığını üstlenen İznik Müze Müdürlüğü'ne destek ve yardımları için teşekkür ederiz. Çalışmalar Uludağ Üniversitesi ve Bursa Büyükşehir Belediyesi tarafından desteklenmiştir. Bu nedenle Uludağ Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Yusuf Ulcay ve Bursa Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Recep Altepe'ye çok teşekkür ederiz. Son olarak, Bursa Büyükşehir Belediyesi, Kültür ve Turizm Daire Başkanı Aziz Elbas ve çalışma arkadaşlarına destek ve yardımlarından dolayı minnettarız.

KAYNAKÇA

- I. Akbaygil, H. İnalçık, O Aslanapa (Eds.), *Tarih Boyunca* (İstanbul 2004).
- Chr. Bourbou, *Health and Disease in the Byzantine Crete – 7th-12th centuries AD* (Surrey 2010)
- J. Beckwith, *Early Christian and Byzantine Art* (1970).
- A. Bryer, "Nicaea, A Byzantine City", *Peoples and Settlement in Anatolia and the Caucasus 800-1900* (London 1988).
- F. Dwornik, *Konsiller Tarihi İznik'ten II. Vatikan'a*, çev. M. Aydın (Ankara 1990).

- C. Foss, *Nicaea: A Byzantine Capital and Its Praises* (Massachusetts 1996).
- C. Foss, "Pilgrimage in Medieval Asia Minor", *Dumbarton Oaks Papers* 56, 2002, 129-151.
- R. Krautheimer, *Early Christian and Byzantine Architecture* (1981).
- G. Koch, *Erken Hıristiyan Sanatı*, çev. A. Aydın (İstanbul 2007).
- N. P. Ševčenko, "The Walters "Imperial" Menologion", *The Journal of the Walters Art Gallery* 51 (1993), 43-64.
- M. Şahin – İ.H. Mert (Eds.), *Uluslararası İznik I. Konsil Senato Sarayı'nın Lokalizasyonu Çalıştayı, 22-23 Mayıs 2010* (Bursa 2011).
- W.J.G.A. Veth, *The Frescoes of the Ecumenical Councils in the Sistine Salon (1590) and the Catholic Conciliar Historiography*, *Pontifical University of the Holy Cross* (Rome 2003)
- *The Oxford Dictionary of Byzantium* 3 (Newyork-Oxford 1991).
- <http://www.thedigitalwalters.org/Data/WaltersManuscripts/html/W521/description.html> (27.03.2016)
- Girit Zoodochos Pigi Kilisesi için; http://www.doaks.org/research/byzantine/project-grant-reports/2010-2011/bourbou#.Vdj-sZ-Vmuo.google_plusone_share (27.03.2016).
- Prof. Dr. Mustafa Şahin, *Uludağ Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, 16059 Görükle - Bursa. E-mail: mustafasahin@uludag.edu.tr*

Diakonikon Bölümüne Sonradan Yerleştirilen Lahit